

SUN'YI INTELLEKTNING ZAMONAVIY BOSHQARUV JARAYONLARIDA QAROR QABUL QILISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Saydullayeva Zaynab A'zam qizi¹, Usmonaliyeva Umida Rustam qizi²

¹Toshkent amaliy fanlar universiteti Tarmoqlar iqtisodiyoti va buxgalteriyasi kafedrası o'qituvchisi

²Toshkent amaliy fanlar universiteti Buxgalteriya hisobi va audit yo'nalishi talabasi

¹E-mail: z58274673@gmail.com

²E-mail: Umidausmonaliyeva98@gamil.com

Annotatsiya: Muallif sun'iy intellektning zamonaviy boshqaruv jarayonlarida qaror qabul qilish samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish hamda iqtisodiy jarayonlarni prognozlashdagi ahamiyatini tahlil qiladi. Shuningdek, maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida sun'iy intellektidan foydalanishning ustuvor yo'nalishlari, uning afzalliklari va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar ham ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari asosida boshqaruv tizimlarini takomillashtirish va iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirishda sun'iy intellektidan samarali foydalanish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, boshqaruv, iqtisodiyot, raqamli iqtisodiyot, innovatsiya, qaror qabul qilish, prognozlash, samaradorlik, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, texnologiyalar.

Abstract: This article extensively discusses the role of artificial intelligence technologies in the system of socio-economic sciences, especially their impact on management and economics. The author analyzes the importance of artificial intelligence in modern management processes in improving the efficiency of decision-making, rational use of resources, and forecasting economic processes. The article also considers the priority areas of using artificial intelligence in the digital economy, its advantages, and possible problems. Based on the results of the research, proposals and recommendations have been developed for the effective use of artificial intelligence in improving management systems and accelerating economic development.

Keywords: artificial intelligence, management, economics, digital economy, innovation, decision-making, forecasting, efficiency, socio-economic development, technologies.

Аннотация: В данной статье подробно рассматривается роль технологий искусственного интеллекта в системе социально-экономических наук, особенно их влияние на управление и экономику. Автор анализирует важность искусственного интеллекта в современных процессах управления для повышения эффективности принятия решений, рационального использования ресурсов и прогнозирования экономических процессов. В

статье также рассматриваются приоритетные области применения искусственного интеллекта в цифровой экономике, его преимущества и возможные проблемы. На основе результатов исследования разработаны предложения и рекомендации по эффективному использованию искусственного интеллекта для совершенствования систем управления и ускорения экономического развития. Ключевые слова: искусственный интеллект, управление, экономика, цифровая экономика, инновации, принятие решений, прогнозирование, эффективность, социально-экономическое развитие, технологии.

Sun'iy intellektning raqamli iqtisodiyotga ta'siri

Sun'iy intellekt (AI) raqamli iqtisodiyotda inqilob qilmoqda, unumdorlikni oshirmoqda, mijozlar tajribasini shaxsiylashtirmoqda hamda avtomatlashtirish va ilg'or ma'lumotlar tahlili orqali innovatsiyalarni rivojlantirmoqda. Bu esa yangi bozorlarni yaratmoqda va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirmoqda, ammo shu bilan birga ish o'rinlarining yo'qolishiga ham olib kelmoqda, etik muammolarni (noxolislik, maxfiylikni) keltirib chiqaradi va adolatli foyda olish uchun ehtiyotkorlik bilan boshqarish va xodimlarni ishga olish kabi yangi ko'nikmalarni talab qiladi. Sun'iy intellektni joriy etishning ijobiy afzalliklariga misollar:

Samaradorlik: Vazifalarni avtomatlashtiradi, ta'minot zanjirlarini optimallashtiradi va real vaqt rejimida tahlillarni taqdim etadi, bu esa samaradorlikni oshirish va xarajatlarni kamaytirishga olib keladi.

Mijozlarni jalb qilish: Giper-shaxsiylashtirishni (masalan, tavsiya mexanizmlari) va maqsadli marketingni ta'minlaydi, qoniqish va sadoqatni oshiradi.

Innovatsiya va yangi bozorlar: Yangi mahsulotlar/xizmatlarni ishlab chiqishni tezlashtiradi va butunlay yangi biznes modellari va sohalarini yaratadi.

Ma'lumotlarga asoslangan qarorlar: "Ma'lumotlarni yangi neft sifatida" o'zgartiradi, takomillashtirilgan strategiya va prognozlash uchun amaliy tushunchalarni chiqaradi.

Ish o'zgarishi: Ba'zi funktsiyalarni almashtirish (avtomatlashtirish) bilan bir qatorda, bu ishchi kuchi imkoniyatlarini kengaytiradi va yangi, yuqori malakali ish o'rinlariga talabni yaratadi, bu esa ishchi kuchini moslashtirishni talab qiladi.

Iqtisodiy o'sish: Innovatsiya va samaradorlikni oshirish orqali global iqtisodiyotga trillionlab dollar hissa qo'shishi kutilmoqda.

Statistika nuqtai nazaridan, SI bozori tez sur'atlar bilan o'sib bormoqda, chunki ko'proq biznes va sanoat tarmoqlari o'z faoliyatini yaxshilash uchun SI dan foydalanadi. 2024-yilda 638,23 milliard dollarga baholangan SI bozori 2025-yilda taxminan 757,58 milliard dollarga yetishi kutilmoqda, bu ushbu texnologiyaning global miqyosda tez qo'llanilishini aks ettiradi [1].

Shuningdek, so'nggi bir necha yil ichida yirik texnologik kompaniyalari generativ SI-ni rivojlantirishga katta mablag' sarfladilar. Masalan, Microsoftning Copilot (avvalgi Bing Chat), Google

DeepMind-ning Gemini va OpenAI-ning GPT-4 yozma va vizual kontent yaratish, tahrirlash va takrorlash uchun keng ko'lamli til modellaridan (LLM) foydalanadilar.

Korxonalar va tashkilotlar tobora ko'proq ushbu bepul yoki pullik tizimlardan o'zlarining reklama yoki kontentni yaratish, yuklab olish va yangilash uchun foydalanmoqdalar, bu esa bunday xizmatlar uchun alohida to'lovlarni amalga oshirishga hojat qolmasligi sababli vaqt va pulni tejaydi. Boston Consulting Group (BCG) ma'lumotlariga ko'ra, SI tizimlari onlayn mijozlarga xizmat ko'rsatishni yaratish uchun ham qo'llanilmoqda, bu esa joriy etilgandan so'ng ularning unumdorligini 30-50% ga oshirishi mumkin.

Suhbatdosh SI botlari tez-tez so'raladigan savollarga javob berishi, mijozlar ma'lumotlari va foydalanuvchi fikr-mulohazalarini to'plashi, shaxsiylashtirilgan mahsulot tavsiyalarini taqdim etishi, ko'p kanalli mijozlar bilan aloqani optimallashtirishi, reklamalarni maqsadli ravishda joylashtirishi, potentsial mijozlarni aniqlashi va xarid savatchasidan voz kechishni kamaytirishi mumkin. Masalan, Bank of America-ning SI asosida ishlaydigan virtual moliyaviy yordamchisi Erica 2018-yilda ishga tushirilganidan beri 41 milliondan ortiq mijozlarga yordam berdi. Google DeepMind o'zining korxonasi Isomorphic Labs olimlariga kasalliklarni samaraliroq davolash uchun dorilarni ishlab chiqishda yordam berish uchun oqsillar va molekulalarning tuzilishini bashorat qilish uchun SI dan foydalanadi. Xuddi shunday, Yaponiyaning SoftBank Group kompaniyasi Tempus SI bilan shaxsiylashtirilgan davolash tavsiyalarini yaratish uchun shaxsiy tibbiy ma'lumotlarni tahlil qilish bo'yicha qo'shma korxona tuzdi [2].

Biroq, SI ni joriy etishning ijobiy jihatlariga qaramay, salbiy oqibatlar ham mavjud, jumladan:

- **Ish o'zgarishlari va ko'nikmalarning yetishmasligi:** SI bilan bog'liq yangi rollarga moslashish uchun uzluksiz ta'lim va qayta tayyorlash zarurati.

- **Axloq va tarafkashlik:** Algoritmik tarafkashlik va ma'lumotlar maxfiyligi bilan bog'liq muammolar qat'iy axloqiy asoslar va boshqaruvni talab qiladi.

- **Daromadlar tengsizligi:** Agar imtiyozlar keng taqsimlanmasa, SI ni joriy etish daromadlar orasidagi tafovutni kengaytirishi mumkin, bu esa siyosat aralashuvini talab qiladi.

- **Mantiqiy ehtiyojlar:** Hukumatlar javobgarlik va jamoat manfaatlariga qaratilgan mas'uliyatli SI ni joriy etish uchun asoslarga muhtoj.

Bu xavflar SI ni tartibga solishning muhimligini ta'kidlaydi, chunki u kamsitish, suiiste'mol qilish va jamiyatga bexosdan zarar yetkazilishining oldini olish orqali texnologiyalardan xavfsiz, adolatli va mas'uliyatli foydalanishni ta'minlashga yordam beradi, shu bilan birga inson huquqlarini himoya qiladi, SI ga ishonchni mustahkamlaydi va innovatsiyalarni jamoatchilik manfaatlar bilan muvozanatlashtiradi. Rivojlangan mamlakatlarning SI tizimlarining xavfsizligi, ishonchliligi va maxfiyligini kafolatlaydigan qonunlariga misollar:

Yevropa Ittifoqining SI qonuni (2024/2025): Dunyodagi birinchi keng qamrovli SI qonuni

bo'lib, SI-ni xavf bo'yicha tasniflaydi va kiberxavfsizlik, ishonchlilik va aniqlik nuqtai nazaridan yuqori xavfli tizimlar uchun qat'iy standartlarni belgilaydi.

Xitoyning SI choralari (2025): SI tomonidan yaratilgan kontentni yorliqlashni standartlashtiradi va provayderlardan tizimning ishonchliligi va xavfsizligini ta'minlashni talab qiladi.

AQSh-ning 14179-sonli Ijroiya buyrug'i (2025): Agentliklarni xavfsiz sun'iy intellektni rivojlantirish rejalarini ishlab chiqishga yo'naltirgan holda innovatsiyalarga ustuvor ahamiyat beradi.

Yevropa Kengashining Doiraviy Konventsiyasi (2024): Davlatlardan sun'iy intellekt tizimlarining maxfiylik, ishonchlilik va xavfsiz innovatsiyalarga hurmat ko'rsatishini ta'minlashni talab qiluvchi majburiy xalqaro shartnoma.

Foydalanilgan o'zbek adabiyotlari ro'yxati:

- [1] Shavkat Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021.
- [2] O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish choratadbirlari to'g'risida"gi farmon va qarorlar to'plami. Toshkent, 2020–2024.
- [3] O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalarini rivojlantirishga oid me'yoriy hujjatlar. Toshkent, 2021–2023.
- [4] O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi. Raqamli iqtisodiyot bo'yicha tahliliy ma'lumotlar va statistik to'plamlar. Toshkent, 2022–2024.
- [5] Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti. Raqamli iqtisodiyot asoslari (o'quv qo'llanma). Toshkent, 2021.
- [6] Toshkent axborot texnologiyalari universiteti. Sun'iy intellekt va axborot tizimlari (o'quv qo'llanma). Toshkent, 2022.
- [7] O'zbekiston Milliy universiteti. Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami. Toshkent, 2020–2023.
- [8] Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy-tadqiqot instituti. Innovatsion iqtisodiyot va raqamli transformatsiya bo'yicha ilmiy tadqiqotlar. Toshkent, 2021–2024.